

Безкоштовно

Академія наук Української РСР

Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії
Академії наук УРСР

М. Родіна

**ПАМ'ЯТКА ЗБИРАЧА
ФОЛЬКЛОРУ**

Видавництво Академії наук Української РСР
Київ

1946

Академія наук Української РСР

Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії
Академії наук УРСР

М. Родіна

ПАМ'ЯТКА ЗБИРАЧА
ФОЛЬКЛОРУ

Видавництво Академії наук Української РСР

Київ

1946

Редактор Ф. Лавров

Записуймо фольклор!

Усна народна творчість, або фольклор, невідступно супроводить людство на всіх його етапах розвитку і відбиває всі сторони багатвікового життя народу. Піснею, думою, біліною, казкою розповідає народ свою історію, передає свій трудовий досвід, досвід боротьби проти поневолення і експлуатації людини людиною; в них відбивається народний розум, філософія, знання, почуття народу; ними передає він свої задушевні думи, мрії, сподівання. Пісня, дума, казка, особливо радянської доби, вчать любити свою Батьківщину, свій народ, виховує муж-

ність, хоробрість, героїзм та інші високі якості радянської людини, які потрібні для оборони Радянської Вітчизни, її свободи і процвітання.

Поетичні засоби фольклору спроможні викликати великі емоції, естетичне задоволення. Своїм невичерпним багатством образів, сюжетів, фарб фольклор збагачує тематику художньої літератури.

Фольклор Великої Вітчизняної війни відбиває героїку народної боротьби з ворогом, відбиває гарячу і віддану любов українського народу до великого вождя перемог над фашизмом — батька Сталіна. Фольклор відбиває захопленість з подвигу своїх синів, що визволили Радянську Батьківщину і увесь світ від фашистської погані. Фольклор Великої Вітчизняної війни сповнений ненависті народу до німецько-фашист-

ських людоджерів і їх лакеїв — українських націоналістів та інших катів українського народу. Він сповнений священного почуття помсти кривавим катам, сповнений непохитної волі знищити кривавих катів в усьому світі.

* * *

Усній народній творчості ніколи не приділялося стільки уваги, як тепер. Збиранню фольклору взагалі і збиранню фольклору Вітчизняної війни зокрема, партія і уряд надають виключно великого значення. Спеціальна ухвала Раднаркому Української РСР від 11 серпня 1944 року зобов'язала всі політосвітні установи і школи стати організаторами збирання фольклору і залучити до цього широкі кола інтелігенції, студентів і учнів.

Стимулюючи збирання, інституції, що зобов'язані збирати, вив-

чати і друкувати народну творчість, проводять конкурси і інші відзначення за кращі записи фольклору, за кращий твір народних поетів і поетес. Ці і інші заходи повинні забезпечити масове збирання фольклору і збереження його для майбутніх поколінь.

Що таке фольклор. Фольклором називаємо словесно-поетичну творчість трудового народу, що живе в його пам'яті побуту в усній формі, — передається з уст в уста. Записувати фольклор або народну творчість — це значить записувати усну і музикальну поетичну творчість народу: пісні, думи, частушки, коло мийки, казки, легенди, перекази, прислів'я, приказки, анекдоти, загадки і т. ін.

Основні правила для збирача. Записуючи фольклор, треба

дотримуватись таких основних правил:

1. Записувати безпосередньо з народних уст під час виконання фольклорного твору: співу, розповіді, голосіння, декламації тощо. Записувати так, як чуємо, без усяких змін і додатків від себе.

2. Зберігати у записі точність фольклорного твору, тобто записувати саме так, як співається чи розповідається зі всіма повтореннями, вставними словами, вигуками, із збереженням усіх місцевих діалектів.

3. Обов'язково треба подавати відомості під кожним фольклорним твором про те, хто записав твір (ініціали і прізвище), коли (число, місяць, рік), де (в якому місці, заводі, селі, якого району, області) записано фольклорний твір і від кого

(ім'я, прізвище), його освіта, фах, вік тощо. Подати якнайповніші відомості про виконавця фольклору.

4. Пояснити мотиви і умови виникнення та походження кожного фольклорного твору. В якому середовищі поширений і чому; які функції його, яке місце фольклорного твору в житті. До записів фольклорних творів про певні історичні події чи особи, пов'язані з певною місцевістю, обов'язково треба подавати докладні пояснення про те, що лежить в основі твору.

Організація збирання. Збирачі фольклору, що постійно живуть в тій місцевості, де збирають фольклор, мають велику перевагу перед збирачами, що приїжджають в незнайому місцевість. Вони знають

фольклорне багатство місцевості, кращих носіїв і виконавців фольклору, для яких збирачі є своїми людьми. Вони можуть систематично спостерігати життя фольклору; знання місцевого діалекту завжди сприяє точності запису тощо.

В залежності від інтересу, збирач може записувати, скажімо, всі казки, одного якогось талановитого казкаря, або всі казки місцевості, або частушки, прислів'я, пісні, чи інший якийсь жанр. Можна збирати фольклор за різними темами, наприклад, фольклор (пісні і проза) про Сталіна, про його бойових соратників, про славу Червону Армію, про партизанів і т. д.

Для того, хто виїжджає записувати фольклор, потрібно, насамперед, вибрати місцевість, в якій можна сподіватися на фольклор, що ним

цікавиться збирач. Якщо збирач цікавиться партизанським фольклором, то варто вибрати місцевість, де був широкий партизанський рух; якщо збирач, скажімо, цікавиться фольклором німецької каторги, — треба вибрати місцевість, в якій були розташовані німецькі концтабори; якщо збирач цікавиться робітничим фольклором, — треба йти на заводи, фабрики; колгоспним, — в колгоспи тощо. Проте фольклор цих тем і всіх інших побутує скрізь. Будучи створений в одному місці, він поширюється далеко від нього.

Прибувши на місце запису, треба, насамперед, зв'язатися з установами та особами, що займаються збиранням фольклору, чи близькі до цієї справи: агітпропвідділи комітетів ВКП(б), наросвіти, будинки народної творчості, інститути, школи,

учителі, керівники співочих гуртків, культосвітпрацівники тощо. Від них можна зібрати відомості про видатних майстрів фольклору: кобзарів, лірників, байкарів, співаків тощо, їх адреси, їх особливості і т. д. Це допоможе налагодити зв'язки з творцями та носіями фольклору і сприятиме збирацько-польовій роботі.

Якщо стало відомо, що той чи інший майстер фольклору любить виконувати фольклор в „компанії“, — треба домовитись з місцевими організаціями про кімнату, де можна було б зібратися всім, хто бажає послухати фольклор, і під час виконання збирач повинен його записати. Якщо виконавець фольклору соромливий, — треба піти в його дім, в індивідуальній бесіді заохотити його до виконання фольклору і теж записати його.

Записуючи фольклор літом, варто піти до бригад, що працюють на колгоспних городах, садах, левадах, познайомитись з їх співами і скласти репертуар з тим, щоб потім вибрати те, що найбільш цікаве, і записати.

Щоб заохотити майстрів фольклору до кращого виконання, треба розповісти їм про значення фольклору, про увагу до цього питання партії, уряду, прочитати або розказати про ухвалу РНК Української РСР від 11 серпня 1944 року про збирання фольклору Великої Вітчизняної війни, прочитати зразки фольклору, надруковані в газеті, зачитати свій запис, зроблений в сусідньому чи в цьому ж селі.

Пристаючи до записування, треба мати папір, найкраще—зошит, заздалегідь пронумерований, або окремі аркуші паперу, декілька олів-

ців та тверду обкладинку, чи папку, яка в польово-збирацьких умовах може бути використана як стіл.

Найкраще записувати фольклор на одній сторінці паперу, але для економії його можна писати і на обох сторінках листка. Якщо запис робиться на окремих аркушах паперу, то треба пам'ятати, що під кожним записом треба помістити так званий пашпорт, тобто відомості про те, хто, коли, де і від кого записав фольклор. Записаний на іншому аркуші пашпорт може відділитися від тексту, загубитися і обезцінити запис.

Писати найкраще простими чорними олівцями, яких, приступаючи до запису, варто мати декілька, заздалегідь загострених. Не радимо записувати чорнилом і хімічними олівцями. В польових умовах вони мо-

жуть замокнути, розпливтися і повністю загинути, тоді як записи чорними олівцями, за тих же умов, зберігаються. Але повернувшись на місце, обов'язково треба всі записи старанно переписати начисто чорнилом.

Методика і техніка запису.

Пристаючи до запису, треба пам'ятати, що кожний майстер фольклору не просто виконує той чи інший твір, а імпровізує його. Тому не можна перебивати виконавця тими чи іншими запитаннями чи зауваженнями, або проханням почекати, поки збирач запише. Якщо збирач чогось не зрозумів, або не встиг записати,—треба робити пропуски на папері і продовжувати запис. Тільки після закінчення виконання твору треба заповнити з допомогою майстра пропущені місця.

Найчастіше записують фольклор

індивідуально. Бажано записувати вдвох, втрох, колективно.

Як записувати пісні. Пісні краще записувати в дві особи так: один записує два перші рядки, другий—два других. Другі два рядки легше записувати, бо вони часто повторюються. І перший і другий записувач повинні залишати місце для запису пропущених рядків. Пропуски треба заповнити зараз же після закінчення твору.

Пісні бажано записувати з мелодіями. Якщо збирач цього не може зробити сам,—варто запросити місцевих осіб, що можуть записати мелодію (учителі, викладачі нотної грамоти, керівники хороших гуртків тощо).

Як записувати народну художню прозу. Записувати художню прозу (казки, легенди, пере-

кази і т. ін.) краще вдвох або втрьох. Один з учасників веде запис з початку і до кінця. Інші записують діалекти, специфічні вирази, міміку, зауваження на твір аудиторії, виконавця тощо.

Записуючи казки, треба обов'язково зберегти традиційні для казок початки. Наприклад: „Це було за царя Горошка, як було людей трошки“, або: „Це було за царя Тимка, як була земля тонка—пальцем проткнеш і води поп'еш“. Треба записувати традиційні вставки в середині казки. Наприклад: „Скоро казка мовиться, да не скоро діло робиться“, а також традиційні хінцівки казки: „І я там був (була), мед, вино пив (пила), по бороді текло, а в рот не попало“.

Записувати голосіння—приказування з плачем—найсклад-

ніше з групи прозових жанрів тому, що вони не повторюються і живуть тільки в імпровізації,—виконуються в найтяжчі часи переживань людини: під час похорон, або сповіщення про нещастя чи смерть близьких тощо; проте записувати голосіння необхідно. Голосіння, як і пісні, варто було б записувати і на ноти.

Записувати прислів'я, приказки і інші малі фольклорні жанри найлегше, але в силу сконденсованості в них народної мудрості, досвіду, їх треба особливо точно записувати. В них треба записати на своєму місці не тільки кожне слово, а й кожний звук.

Прислів'я, приказки, примовки, анекдоти, небилиці, нісенітниці і так звані красні, чи крилаті слівця, рідко побутують самі по собі. Най-

частіше вони влітаються в живу мову. Тому, збираючи їх, треба уважно прислухатися до розмов людей під час роботи, відпочинку, на зборах тощо. Дуже важливо записати трудові вигуки (ра-збм! взя-лі!), які супроводжують трудовий процес колективу і організують його працю.

Записуючи дитячий фольклор (пісеньки, казки, байки, лічилки, дразнилки, віршики тощо), треба обов'язково зберігати специфічну дитячу вимову, дитячі наголошення тощо. До штучних дитячих дразнилок і лічилок, наприклад: „Е-не-бене-рек“ і т. д., треба подавати дитячі пояснення.

Особливо великий інтерес матимуть записи нових воєнізованих дитячих ігор, створених під впливом і наслідуванням подій Вітчизняної війни.

Треба записувати також фольклор інших національностей УРСР та фольклорні переробки творів літературного походження. Записувати їх треба так, як чуємо, не за текстом автора.

Дуже важливо записати і зарисувати витівки:—цей новий словесно-сценічний жанр. Щоб їх знайти, треба розказати і показати на місці вже відомі витівки і старанно записати і зарисувати нові.

Партійні, масово-політосвітні установи, відділи агітації та пропаганди партійних комітетів, редакцій газет, політосвітні установи, краєзнавчі музеї, будинки народної творчості, клуби, хати-читальні, університети, педагогічні інститути і технікуми, всі школи—повинні стати організаторами збирання фольклору на місцях, залучити до збирання широкі кола

інтелігенції, студентів, учнів тощо і всіляко сприяти їх збирацькій роботі.

Залучення нових збирачів фольклору — одне з важливих завдань кожного збирача. Знайомлячись з політосвітніми і культосвітніми працівниками, робітниками преси, викладачами і студентами, агрономами, лікарями, учителями і учнями старших класів під час збирання, фольклорист повинен виявити серед них аматорів фольклору і заохотити їх до систематичного збирання фольклору, поінформувати їх про сучасні завдання збирання фольклору, про основні вимоги до збирачів і закріпити з ними зв'язки обміном адрес.

Облік кращих носіїв, виконавців і творців фольклору — кобзарів, сопілкарів, лірників, цимбалістів, гармоністів, казкарів, співа-

ків тощо — є також одним з найважливіших завдань збирача. Він повинен взяти на облік кожного видатного майстра фольклору, з яким збирач зустрінеться, і від нього взяти відомості про інших майстрів фольклору. Відомо, що кожний, скажімо, кобзар знає три—п'ять інших кобзарів і може дати про них відомості: прізвища, адреси, вік, стать тощо. Це саме можна сказати і про лірників, цимбалістів, казкарів тощо.

* * *

Зважаючи на те, що Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії є центром збирання і дослідження фольклору, — всім збирачам, індивідуальним і колективним, треба повідомити Інститут про проведену ними роботу, подати свої адреси, прислати в Інститут записи фольклорного матеріалу і

звертатися у всіх питаннях збирання, друкування і вивчення фольклору.

Адреса Інституту:

м. Київ, вул. Леніна № 15,
Інститут мистецтвознавства,
фольклору та етнографії АН УРСР.

Памятка собирателя фольклора
(на українском языке)

Коректор Е. Хоровіцер.
Техредактор В. Єгоров

БИ 09397. Зам. № 956. Тираж 1500 прим. Форм. паперу 59×84 $\frac{1}{32}$. Друк. арк. $\frac{3}{4}$. Обл.-авт. арк. 1. Здано до друкарні 5.VII-1946 р. Підписано до друку 31.VII-1946 р.

Складено в друкарні школи ФЗУ, м. Київ,
Золотоворотська, 11.

Надруковано з матриць в друкарні Вид-ва
АН УРСР, м. Київ, вул. Чудновського, 2

1000-

1